

PAUSEN

Henny Schoonderbeek/Piet Jonkman

“Een ander thema dat haar belangstelling als meelevend RK-meisje heeft zijn postzegels van alle pausen.” (Nieuwsbrief 2.3) Over dit thema is veel te vertellen, al is op het eerste gezicht dat niet zo. Als je afgaat op het Nederlandse uitgifteprogramma dan kom je daar geen pausen tegen, zelfs niet van de enige Nederlandse paus of van het monumentale Paushuize in Utrecht. Maar als je dan even verder om je heen kijkt dan is dit verzamelgebied toch enorm groot. En eigenlijk ook niet zo verwonderlijk. De areligieuze houding in het Nederlandse uitgifteprogramma is gelukkig niet universeel. Niet alleen voor de pausen, maar ook voor andere thema's zoals bijvoorbeeld “bijbel”, “religie”, “geloof en levensbeschouwing” of “judaïca” is er wereldwijd veel te zien op postzegels.

De paus is het religieuze hoofd van de Rooms-Katholieke kerk, wereldwijd de grootste christelijke kerk. In vrijwel elk land kom je vertegenwoordigers van deze kerk tegen, in het verleden en ook in het heden. Vaak met grote invloed, zowel voor als achter de schermen. Volgens de traditie is de apostel Petrus de eerste paus. Een traditie die gegrond is op o.a. de bijbeltekst waar Jezus zegt: “En Ik zeg je: jij bent Petrus, de rots waarop ik mijn kerk zal bouwen, en de poorten van het dodenrijk zullen haar niet kunnen overweldigen”. Ook is te noemen de drievoudige opdracht aan Petrus om de kudde van de Heer te weiden (Joh. 21 : 15-19).

Op de Belgische zegel uit 1966 zien we mooi de attributen van het pauselijk logo.

In de eerste plaats de tiara, de drievoudige kroon: (1) bisschop van Rome, (2) machthebber over alle gelovigen, in het bijzonder de gewijde priesters en als derde zijn wereldlijke macht. Paus Paulus VI (1963-1978) was de laatste paus die gekroond werd met een tiara. Hij deed in 1964 demonstratief afstand van het speciaal voor hem ontworpen sieraad. Zijn opvolgers hebben geen tiara meer gedragen maar de kroon blijft wel het symbool van het pontificaat en staat als symbool op het wapenschild van het Vaticaan. Paus Benedictus XVI was de eerste paus die in zijn persoonlijk wapen de tiara verving door een mijter.

Daarnaast zien we de sleutels als symbool van de kerkelijke sleutelmacht (*Mat. 16 : 19: Ik zal je de sleutels van het koninkrijk van de hemel geven, en al wat je op aarde bindend verklaart zal ook in de hemel bindend zijn en al wat je op aarde ontbindt zal ook in de hemel ontbonden zijn*) en gestileerd visserstuig, wat teruggaat op de opdracht van Christus aan zijn discipelen dat ze geen vissers van vissen zouden zijn, maar van mensen (*Mat. 4 : 19: Kom, volg mij, ik zal jullie vissers van mensen maken.*).

Pausverkiezing

Petrus was een visser, afkomstig uit Bethsaida in Galilea (Palestina) en wordt na de hemelvaart van Christus beschouwd als de eerste paus, dus vanaf ca 33. Naast anderen was hij een voorman bij de opbouw van de kerk en de verkondiging van het evangelie, in het bijzonder onder de Joden. De apostel Paulus was daarnaast de apostel der heidenen. Beiden

worden vaak ik een adem genoemd, en ook hebben beiden hun naam gegeven aan veel kerkgebouwen, waaronder de RK-kerk in Soest. Petrus stierf in 64 of 67 door kruisiging, waarbij hij met het hoofd naar beneden werd gekruisigd, omdat hij niet op dezelfde wijze als zijn Heer wilde lijden.

Na Petrus komen 306 pausen. Daarvan worden 266 erkend door de RK-kerk.

Tot het jaar 1059 werd de paus gekozen door de geestelijke stand en het volk van Rome. In dat jaar vaardigde paus Nicolaas II de pauselijke bul *In Nomine Domini* uit, waarin hij bepaalde dat de kardinaal-bisschoppen de nieuwe paus zouden kiezen. In de periode 1059-1271 werd nog niet gesproken van een conclaaf, maar over een pausverkiezing.

Soms waren er tegelijkertijd twee pausen (of wel drie in de periode 1409-1415!) die elkaar niet erkenden en tegelijkertijd speelbal waren van politieke machten. Het meest bekend is het Westerse Schisma in de kerk, waar gedurende lange tijd in Avignon tegenpausen zetelden, een periode die werd beëindigd met het concilie van Konstanz. (1415).

Andersom hebben sommige pausen ook een grote invloed gehad in de politiek door het benoemen/kronen van koningen en bij wandaden van die koningen hen te dreigen met of te onderwerpen aan de kerkelijke tucht. Iets wat in een samenleving waarin de kerk dominant aanwezig was leidde tot uitsluiting uit die samenleving ("gang naar Canossa").

Daarnaast waren er perioden dat er geen paus was, ook vaak als gevolg van politieke verwickelingen. De verkiezing van 1268 te Viterbo begon op 30 november en luidde de langstdurende sedisvacatie in die uiteindelijk tot 10 februari 1272 zou duren. De aanhoudende strijd tussen de Italiaanse en Fransgezinde kardinalen bracht de bevolking van Viterbo ertoe om op 8 januari 1270 de verkiezingsruimte af te sluiten van de buitenwereld.

In opdracht van de burgemeester werden later aanvullende maatregelen genomen: zo werd het dak deels verwijderd en werden de kardinalen op rantsoen gezet: water en brood. Pas na de benoeming van een comité van zes kardinalen, die een kandidaat moesten voordragen, kwam de verkiezing in een stroomversnelling. Uiteindelijk werd gekozen voor een niet-kardinaal, Tebaldo Visconti, die de naam Gregorius X aannam. Maar ook in meer normale tijden kan het zijn dat het wat langer duurt voordat er "witte rook" kwam van het conclaaf dat een nieuwe paus moest kiezen. In zo'n periode brengt het Vaticaan een postzegel uit met de tekst "sede vacante" (lege stoel). In het pauselijke logo ontbreekt dan het wapenschild en de tiara.

Tegenwoordig wordt een nieuwe paus verkozen door het conclaaf ("achter gesloten deuren"). De kiesgerechtigde leden van het College van Kardinalen komen bij elkaar op z'n vroegst vijftien dagen na het overlijden of aftreden van de vorige paus. Er mogen maximaal 120 kardinalen, niet ouder dan tachtig jaar, deelnemen aan het conclaaf.

In de verzameling komen ruim 40 pausen op postzegels voor, waarvan de laatsten, vanaf Paulus VI, royaal vertegenwoordigd zijn.

De Nederlandse Paus

De meeste pausen komen uit Italië en de meest voorkomende pausnaam is Johannes. De eerste paus uit Duitsland is Gregorius V (996-999). Zijn opvolger, Silvester II (999-1003) kwam uit Frankrijk, terwijl paus Calixtus III (1455-1458) de eerste Spaanse paus was.

Toch is er ook een paus uit de Nederlanden, Paus Adrianus VI (9 januari 1522 – 14 september 1523). Hij werd in 1476 geboren in Utrecht als Adriaan Florisz Boeyens. In 1507 werd hij de leermeester van prins Karel, de latere keizer Karel V. In 1516 volgde zijn benoeming tot bisschop van Tortosa in Spanje. Op 1 juli 1517 wijdde paus Leo X hem tot kardinaal, waardoor hij lid werd van het gezelschap dat in het conclaaf een nieuwe paus kon kiezen en ook zelf gekozen kon worden. Wat dus gebeurde na de dood van Leo X.

Als gouverneur en grootinquisiteur in Spanje trad hij streng op tegen “anders-gelovigen”. Hij veroordeelde de opkomst van de leer van Luther. Adrianus werd op 9 januari 1522 gekozen als paus, maar pas op 31 augustus van dat jaar als zodanig gekroond. Meteen stuurde hij een betrouwbare nuntius naar de rijksdag van Neurenberg, die steeds maar werd uitgesteld en uiteindelijk begon op 17 november. In het edict van Worms (1521) waren door Karel V Luther en de Lutheranen strafbaar verklaard. Die rijksban bleek in Duitsland nog steeds niet toegepast of uitgevoerd. Ook op de rijksdag van Neurenberg bleken de Duitse vorsten niet bereid om de veroordeling van Luther en de Lutheranen te effectueren, tot grote frustratie van de nuntius Francesco Chierigati.

Adrianus voelde zich niet thuis in het klimaat van de RK-kerk in die dagen en in het bijzonder “dat bij deze Heilige Stoel jarenlang vele verwerpelijke dingen zijn gedaan”. Helaas heeft hij Maarten Luther, een tijdgenoot die ook veel kritiek had op de gang van zaken in de RK-kerk nooit ontmoet. Als die twee samen eens “een kopje koffie” hadden gedronken.....

Kerkelijke staat

Onder paus Pius XI (1922-1939) werd bij het verdrag van Lateranen (1929) het Vaticaan een soevereine staat en kreeg de paus ook weer wereldlijke macht. Daar was een eind aan gekomen in 1870, toen de Kerkelijke Staat (of Pauselijke Staat, Papal State), die sinds het midden van de achtste eeuw grote delen van midden-Italië besloeg, onderdeel werd van het koninkrijk Sardinië. Er zijn nog postzegels van de Kerkelijke staat, een overzichtelijk verzamelgebied. (De SG-catalogus kent 55 nummers, overigens met prijzen die er niet om liegen.)

Vaticaanstad geeft haar eigen postzegels uit. Veel pausen zijn hierop terug te vinden.

Enige markante pausen

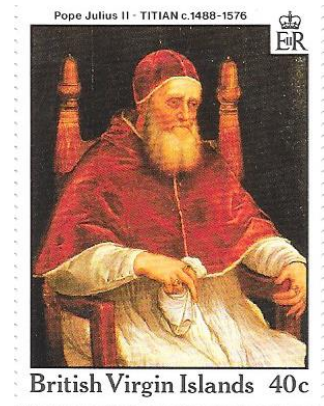
Zoals gezegd hadden de pausen niet alleen betekenis voor de kerk, maar ook is hun invloed in de samenleving nu nog merkbaar. Zo wordt de Gregoriaanse kalender, ingesteld door Gregorius XIII (1572-1585) door bijna alle landen in de wereld gebruikt. Benedictus XV werd bekend door zijn inzet in de Eerste Wereldoorlog, en verwierf daarmee de bijnaam “de vredespaus”.

En de Gregoriaanse muziek is bekend en nog steeds geliefd. Gregorius I (590-604) legde de basis voor deze manier van reciterend zingen. Ook in de Anglicaanse Kerk is een dergelijke manier van zang aanwezig, de “chant”.

De pausverkiezing vindt plaats in de Sixtijnse kapel. Paus Sixtus IV (1471-1484) liet die bouwen. Een opvolger, Julius II (1503-1513) liet de kapel beschilderen door Michelangelo en ook herbouwde hij de Sint Pieter.

Johannes Paulus II (1978-2005) was de eerste niet-Italiaan die paus werd na 455 jaar. Hij werd geboren in 1920 als Karol Wojtyła in Wadowice in Polen.

Bijna profetisch is het boek van Morris West “In de schoenen van de visser” uit 1963. (ISBN 90 229 1828 9) Daarin beschrijft hij hoe een beslist onconventionele Oekraïner, pas ontslagen uit een Russisch concentratiekamp, paus wordt. Had hij, als bijzonder correspondent voor de Daily Mail bij het Vaticaan een voorgevoel van wat in 1978 werkelijkheid zou worden?

Deze paus bezocht in 1985 Nederland, een bezoek dat kerkelijke en bestuurlijke hoogwaardigheidsbekleders nogal wat hoofdbrekers heeft bezorgd. Hij arriveerde 11 mei en celebreerde een mis in de Jaarbeurs op 12 mei. Hij overnachtte in Amersfoort in het klooster Maria ter Eem aan de Daam Fockemalaan.

Op 13 mei 1981 schoot de 23-jarige Turk Mehmet Ali Agca de paus neer op het plein voor de Sint Pieter. Waarschijnlijk zat de Sovjet Unie hier achter, als vergelding voor de openlijke steun van de paus aan de Poolse vakbond Solidaridad.

Hoewel hij 4 keer werd geraakt overleefde hij de aanslag. Ali Agca werd tot levenslang veroordeeld. De paus bezocht hem in de gevangenis en schonk hem vergiffenis. Op voorspraak van de paus kreeg hij in 2000 amnestie en werd uitgeleverd aan Turkije. Johannes Paulus II was de eerste paus die Auschwitz bezocht en ook het Holocaust-herinneringscentrum Yad Vashem in Israël.

De huidige paus is Franciscus I, geboren in 1936 als Jorge Mario Bergoglio in Buenos Aires (Argentinië).

